

İLBOYU DƏBDƏ OLAN TURİZM İSTİQAMƏTİ – ARXEOTURİZM

“Dünyanın müxtəlif ölkələrində xüsusi maraq kəsb edən turizm növlərindən biri də arxeoloji turizmdir. Arxeoloji turizm bu sahənin yeni istiqamətlərindən hesab edilir. Mədəni turizmin daxilində yer alan və insanların qədim dövrə, keçmişə marağından doğan istəkləri əsasında yaranan bu turizm istiqaməti öz spesifikasiyi ilə fərqlənir və o vaxt formalaşır ki, arxeoloji abidələr turistlərdən ötrü nümayiş obyektinə vəziyyətinə gətirilsin, yaxud arxeoloji qazıntıları aparılan hər hansı tarixi məkanda turistlərə müvafiq xidmətin göstərilməsi üçün infrastruktur qurulsun...”

Etiraf etməliyə ki, muzeylərdə mühafizə və nümayiş olunan arxeoloji materiallar turistlər tərəfindən həmişə böyük maraqla qarşılanır. Azərbaycanda bu turizmin böyük perspektivləri var.

Arxeoloji turizm əsasən iki istiqamətdə təqdim edilir: arxeoloji qazıntı sahələrinin ziyarət edilməsi və arxeoloji qazıntılara müayyan müddətlərdə qoşulma. Arxeoloji turizmə hədəflənən kontingent, cəmiyyətin intellektual kasimi və arxeologiyaya uşaqlığından havas

göstərən müxtəlif ixtisas sahibləridir. Hər hansı siyasətçi, bank işçisi, həkim, rəssam və digər peşə sahibləri məzuniyyətlərini daim arzusunda olduqları arxeoloji qazıntı sahələrində keçirə bilərlər. Bu turizm istiqamətinin inkişafı nəinki turizm iqtisadiyyatına yeni məhsul təqdim edir, eləcə də arxeologiyanın bir elm kimi innovativliyini artırır.

Dünyada arxeoturizm diqqət mərkəzindədir

Çox sayda turist cəlbinə imkan verən bu turizm növünün Azərbaycanda da təşviqi vacibdir. Çünki tarixi-arxeoloji abidələrlə zəngin olan ölkəmizdə adıçəkilən sahənin inkişaf etdirilməsi üçün geniş imkanlar var.

İstər qədim yaşayış məskənləri, yaxud urbanizasiya prosesinin mərhələlərini əks etdirən şəhər xarabalıqları olsun, istərsə də müxtəlif tipli qəbrilər, qəbirüstü abidələr, kurqanlar və s. baxımdan Azərbaycanın təqdim etməyə çox gözəl imkanları var. Xalqımız dünyada mədəniyyətinə böyük töhfələr verib. Bu töhfə maddi-mədəniyyət baxımından öz əksini arxeoloji abidələrdə də saxlayıb.

Onu da qeyd etmək ki, inkişaf etmiş ölkələrdə arxeoturizm çoxdan diqqət mərkəzindədir və yüksək səviyyədə təşviq edilir; məsələn, Türkiyəyə turizm axınının başlıca səbəblərindən biri oradakı qədim abidələrdir. Təkcə antik dövrə aid Efes, Manisa kimi şəhərin qalıqlarına baxmaq üçün ilin bütün fəasillərində turistlər buraya axışır.

“Son vaxtlar Azərbaycanda da bu istiqamətdə işlər görülür. Dövlət tərəfindən həm turizmə, həm də mədəni irsimizin mühafizəsinə və təbliğinə göstərilən diqqət, qəbul edilən sənədlər adıçəkilən sahədə uğurlu fəaliyyətə təkan verir. Son 15 il ərzində Azərbaycanın 50-dən çox mədəni irs nümunələri bərpa olunub. Ağsu Arxeoloji-Turizm Kompleksi, Qobustan qoruğu, Hacıqabul rayo-

nu ərazisində “Pir Hüseyn xanəqahı”, “Atəşgah məbədi”, “Təzəpir” və “Əjdərbay” məscidləri, Şəki şəhərindəki “Qala divarları”, Xan sarayı, Aşağı Karvansaray, Mirzə Fətəli Axundzadənin ev-muzeyi, Kiş kəndindəki Alban məbədi, Qusar rayonunda Şeyx Cüneyd türbəsi, Qəbələ rayonunda türbələr kompleksi, Nic kəndindəki məbəd, Bardəbə Allah-Allah türbəsi, Füzuli rayonundakı Şeyx Babı türbəsi və s. mədəni-tarixi abidələrdə genişmiqyaslı bərpa-konservasiya, elmi-tədqiqat, yenidənqurma və abadlaşdırma işləri aparılıb. İçərişəhər Şirvanşahlar sarayı və Qız qalası ilə birlikdə 2000-ci ildə, Qobustan Milli Tarix-Bədii Qoruğu 2007-ci ildə YUNESKO-nun “Dünya irsi siyahısı”na daxil edilib. Atəşgah məbədi isə YUNESKO-nun dünya irsinin ilkin siyahısına salınıb.

Bütün bunlardan əlavə, Gəncə-Qazax bölgəsinin ən böyük arxeoloji abidələrindən sayılan Göytəpə qədim yaşayış yeri, Azərbaycanın şəhərsalma tarixinin nadir nümunələrindən olan qədim Şəbran, ölkəmizdə ilk insan məskunlaşmasının iki milyon illik tarixinin şahidi qədim Qəbələ şəhər qalıqları, İpək yolu üzərində yerləşən Şamkir şəhər xarabalıqları arxeoloji turizm üçün çox maraqlı və əlverişli obyektdir. Həmin məkanlarda aparılmış arxeoloji qazıntıların intensivliyi və bu zaman üzə çıxan maddi-mədəniyyət nümunələri də onları cəlbedici turizm kimi nümayiş obyektinə çevirir. Elə bu səbəbdəndir ki, arxeoloji işlər barədə təsadüfən eşidən-bilən acınabılar, eləcə də yerli sakinlər böyük maraqla qazıntı sahələrini gəzib qədim mədəniyyət qalıqları ilə tanış olur və böyük zövq alırlar.

4 ölkəni əhatə edən arxeoloji turizm layihəsi

Bunlar bir daha sübut edir ki, Azərbaycanın qədim tarix və mədəniyyətini, o cümlədən şəhər mədəniyyətini təbliğ etməyin yeganə yolu arxeoturizmdir. Yuxarıda qeyd etdiklərimizi nəzərə alaraq Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq çərçivəsində mərhələli şəkildə "Ümumi mədəni irs şəhərləri" adlı beynəlxalq arxeoloji turizm layihəsini həyata keçirir. Layihə İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının İqtisadi və Ticarət Əməkdaşlığı üzrə Daimi Komitəsinin (COMCEC) maliyyə dəstəyi ilə reallaşdırılır.

Bu, öz vətənlər tərəfindən iqtisadiyyatın müxtəlif sahələri üzrə təqdim olunmuş 30-dan çox layihə arasından seçilərək komitənin qərarına layiq görülməyə yeganə turizm layihəsidir.

Azərbaycan, Qazaxıstan, Özbəkistan və Türkiyədə arxeoloji turizm potensialının aşdırılması və bu ölkələri birləşdirən ortaqlar turizm məhsulunun yaradılmasını əhatə edən layihə çərçivəsində ümumilikdə 18 şəhərdə 200-dən çox tarixi abidə, bu ölkələrin İslam mədəniyyəti və tarixi irsi, turizm potensialı üzrə təhlillər aparılıb. Eyni zamanda birgə beynəlxalq arxeoloji turizm məhsulunun yaradılması məqsədilə iştirakçı ölkələrin ekspertlərinin, turizm təmsilçilərinin iştirakı ilə Azərbaycanla seminar təşkil olunub.

Əldə edilən əsas nəticə yeni yaradılmış turizm məhsulu olub. Layihə çərçivəsində ilk növbədə bütün marşrutu, yəni 4 ölkədəki müvafiq şəhərləri əhatə edən 22 gecə–23 günlük tur-proqram hazırlanıb. Tur əsasən uzunmüddətli və daha aktiv turizmi seçən turistləri hədəfləyir, arxeoloji qazıntı sahələri və digər tarixi abidələrlə tanışlıq məqsədi daşıyır. Turistlər eyni zamanda bu tur-proqram çərçivəsində bütün iştirakçı ölkələr deyil, istadlıqları ölkələr üzrə seçim də edə bilərlər.

Təklif olunan ikinci marşrut isə arxeoloji turizmin əsl məqsədini özündə əks etdirir. Hər ölkədən bir şəhər seçilməklə bu məkanlarda davam edən arxeoloji qazıntılarda turistlərin aktiv şəkildə iştirakı təmin olunur. Prosesin davamı kimi yeni yaradılmış turizm məhsulunun təbliğatı məqsədilə layihələrin işlənilib hazırlanması da nəzərdə tutulur. Bu layihənin inkişafı tarixi-mədəni türk-islam irsinin təbliği ilə yanaşı, iştirakçı ölkələrə daha çox turist cəlb edilməsinə xidmət göstərəcək.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ölkə daxilində də arxeoloji turizmin inkişafı və regionlara turist axınının gücləndirilməsi məqsədilə layihələr həyata keçirir. Bu məqsədlə "Azərbaycanda arxeoloji turizm" marşrutu üzrə ilk infotur Qabala-Şəki-Tovuz-Şəmkir-Ağsu istiqaməti üzrə reallaşdırılıb.

Azərbaycan arxeoloji turizm dəyərlərinin formalaşmasına köməklik göstərə bilər

Regional layihələrdən başlayaraq beynəlxalq projektlərə qədər arxeoloji turizm sahəsində aparılan araşdırmalar göstərir ki, bu turizm sahəsi yaxın gələcəkdə daha cəlbedici olacaqdır. Mütəxəssislərin fikrincə, ölkəmizdə turizm təməyüüllü təhsil müəssisələrində arxeoloji turizmin tədrisinə ehtiyac var. Arxeoloji turizmin tədrisi zamanı təkcə arxeoloji və turizmə aid aspektlər nəzərə alınmamalı, çevrə, ətraf və sosial mühitlə birlikdə tədris edilməlidir. Arxeoloji turizm potensialı olan abidələr əsas götürülməli və dərslər onların üzərində qurulmalıdır.

Sonda onu da qeyd edək ki, arxeoloji turizmə dair beynəlxalq standartlar hələ tam şəxşəklə tapmayıb. Azərbaycan Qafqaz bölgəsi olaraq bu sahənin inkişafında yer almaqla yanaşı, arxeoloji turizm dəyərlərinin formalaşmasına da köməklik göstərə bilər. ♦

Fəxryyə Abdullayeva

